

Organizacje skrajne w demokratycznym państwie i społeczeństwie 2012-2013

Michał Bilewicz

Czy w Polsce istnieje społeczny potencjał dla ruchów skrajnie prawicowych?

Michał Bilewicz

Centrum Badań nad Uprzedzeniami,
Uniwersytet Warszawski

**Czy w Polsce
istnieje społeczny
potencjał dla ruchów
skrajnie prawicowych?**

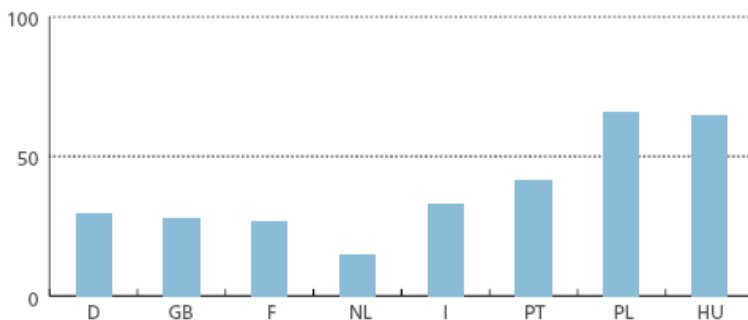

Czasy kryzysu ekonomicznego są okresem potencjalnego sukcesu ruchów skrajnie prawicowych w krajach dotkniętych kryzysem. Dlatego też coraz częściej dziennikarze, publicyści i inni obserwatorzy życia publicznego w Polsce zastanawiają się nad możliwością pojawienia się w Polsce silnego ruchu politycznego o charakterze skrajnie prawicowym, podobnego do węgierskiego Jobbiku, który zgodnie z wynikami ostatnich sondaży opinii publicznej jest potencjalną drugą siłą polityczną w tym kraju.

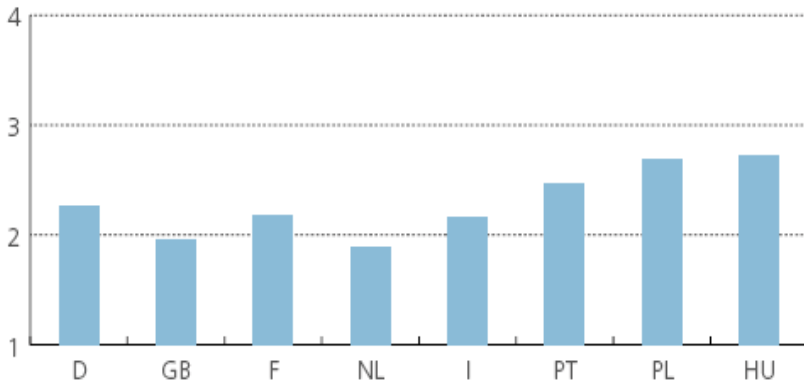
Wystąpienie oparte jest na wynikach najnowszych europejskich badań porównawczych (dane projektu Group-Focused Enmity prof. Andreasa Zicka z Uniwersytetu w Bielefeld), jak również badań sondażowych dotyczących elektoratów wyborczych w Polsce, jak i na Węgrzech (badania Centrum Badań nad Uprzedzeniami Uniwersytetu Warszawskiego oraz naszych partnerów z projektu deconspirator, zespołu prof. Petera Kreko z Uniwersytetu Budapesztańskiego).

W przedstawionym wystąpieniu postawiona zostanie teza, że w Polsce istnieje silny potencjał społeczny dla rozwoju dyskursu ksenofobicznego szczególnie w epoce nasilającego się kryzysu ekonomicznego. Jednocześnie bardziej prawdopodobna wydaje się aktywizacja tego rodzaju treści wśród istniejących partii politycznych, aniżeli powstanie osobnej nowoczesnej formacji neofaszystowskiej na wzór węgierskiego Jobbiku. Teza ta zostanie oparta na wnioskach z badań empirycznych przedstawionych poniżej.

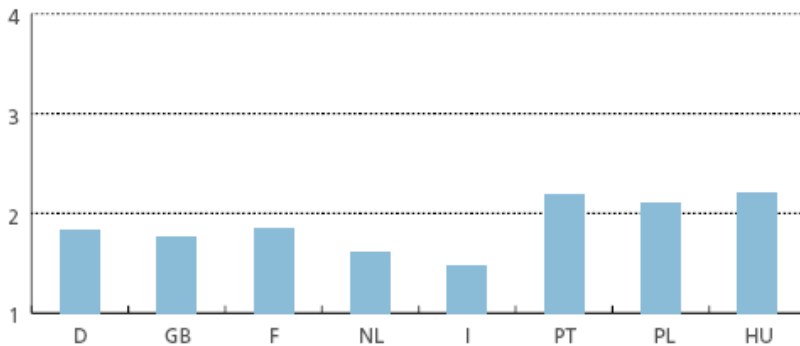
1. Najnowsze badania porównawcze dowodzą, że poziom oraz akceptacja uogólnionej nienawiści do obcych są w krajach Wschodniej Europy (Polska, Węgry) znacznie wyższe niż w krajach Zachodniej Europy (por. ryc. 1-3). Można się zatem spodziewać, że wobec kryzysu typową reakcją w krajach Europy Zachodniej będzie wykorzystanie dyskursów skrajnie lewicowych oraz oferowanych przez nie wyjaśnień przyczyn kryzysu natomiast w krajach Wschodniej Europy dyskursów skrajnie prawicowych.

Ryc. 1. Poziom uprzedzeń grupowych (zawierających niechęć do różnych dyskryminowanych grup etnicznych, narodowych i społecznych) w poszczególnych krajach UE (Badanie GFE, Zick, Kuepper, Hoevermann, 2011). Skala odpowiedzi od 0 (brak uprzedzeń) do 100 (wysoki poziom uprzedzeń). Różnice pomiędzy krajami istotne na poziomie $p < 0.001$.

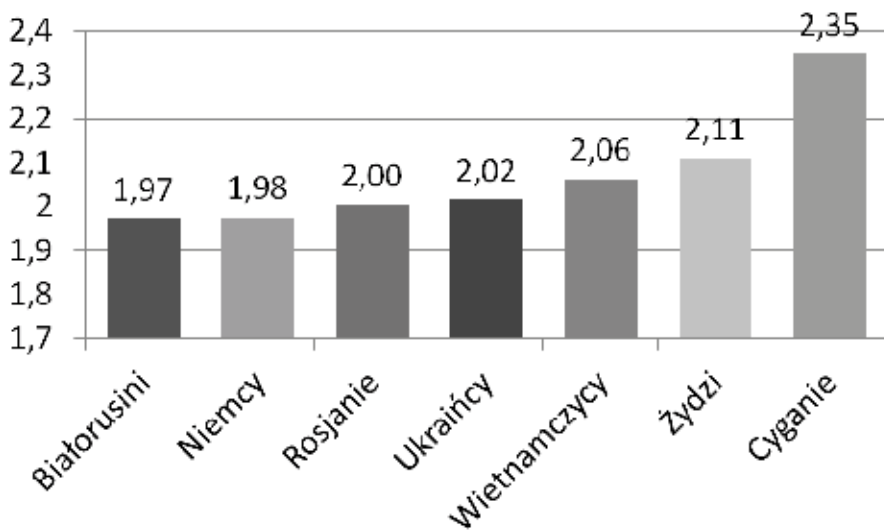

Ryc. 2. Poziom postaw antysemitycznych w poszczególnych krajach UE (Badanie GFE, Zick, Kuepper, Hoevermann, 2011). Skala odpowiedzi od 1 (brak antysemityzmu) do 4 (wysoki antysemityzm). Różnice pomiędzy krajami istotne na poziomie $p < 0.001$

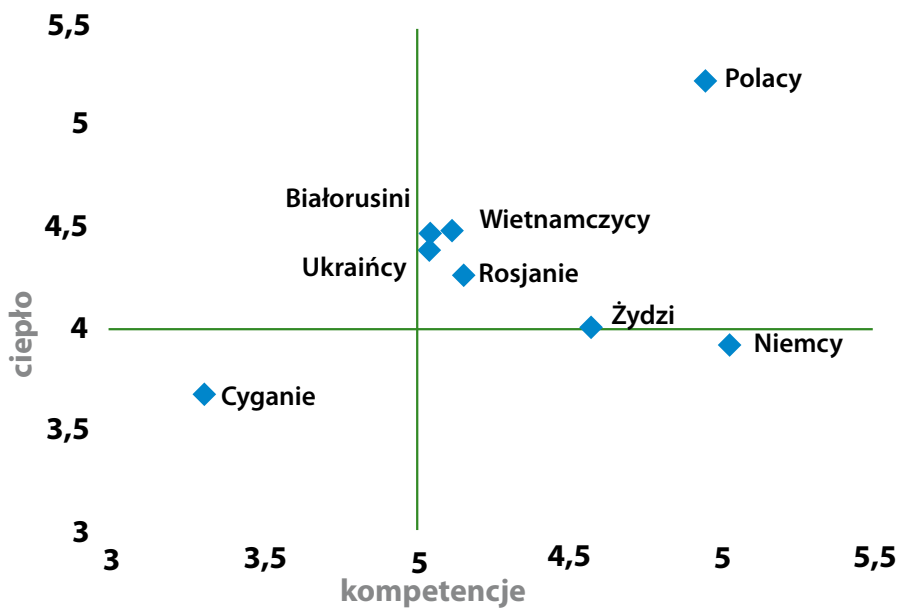
Ryc. 3. Poziom postaw rasistowskich w poszczególnych krajach UE (Badanie GFE, Zick, Kuepper, Hoevermann, 2011). Skala odpowiedzi od 1 (brak rasizmu) do 4 (wysoki rasizm). Różnice pomiędzy krajami istotne na poziomie $p < 0.001$.

2. Pewne rozpowszechnione społecznie poglądy w polskim dyskursie politycznym są to poglądy zdecydowanie antyromskie, antysemityczne i antyizraelskie. Rozpowszechnienie niechęci do Romów, jak również skłonność do poparcia polityki dyskryminacyjnej wobec tej grupy są w Polsce dość znaczne (ryc. 4 i 5). Sympatie Polaków w konflikcie bliskowschodnim są zdecydowanie po stronie palestyńskiej i arabskiej, a nie izraelskiej (ryc. 6). Potencjalna formacja skrajnie prawicowa mogłaby wykorzystać brak reprezentacji tych poglądów w dyskursie politycznym, o ile istniejące partie nie wykorzystają tych nastrojów.

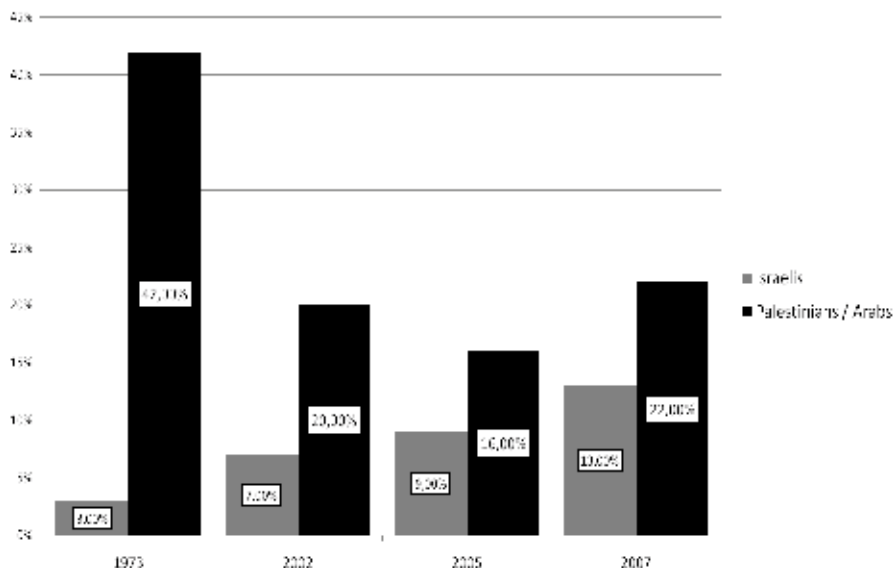

Ryc. 4. Upředzenia deklarowane przez Polaków wobec mniejszości narodowych (Polski Sondaż Upředzeń, Bilewicz i in., 2009).

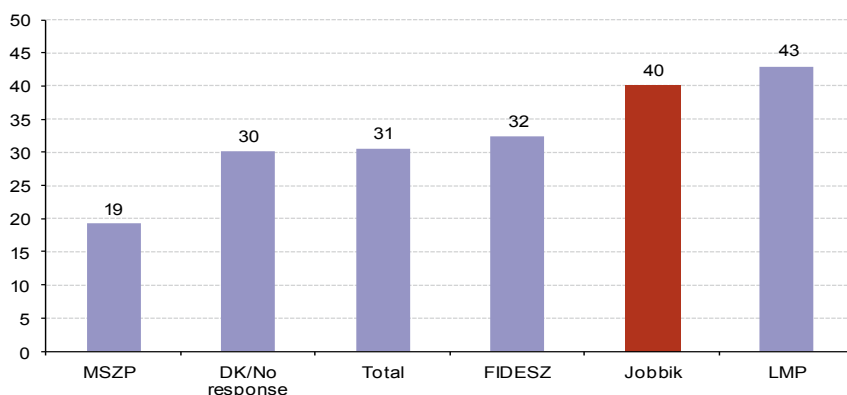

Ryc. 5. Stereotyp Romów w Polsce na wymiarze ciepła i kompetencji (Polski Sondaż Upředzeń, Bilewicz i in., 2009).

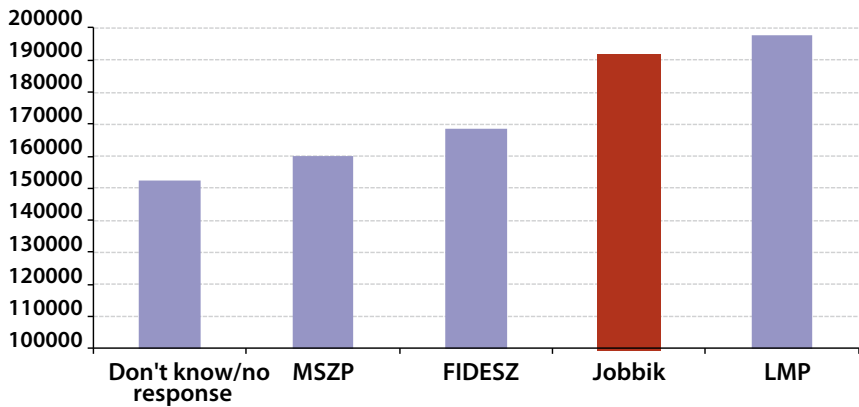

Ryc. 6. Stosunek Polaków do polityki bliskowschodniej. Podsumowanie ogólnopolskich sondaży opinii publicznej, w których zadawano respondentom pytanie o ich sympatie w konflikcie bliskowschodnim - po stronie izraelskiej (szare słupki) bądź palestyńsko-arabskiej (czarne słupki). Wyniki procentowe (za: Wiñiewski i Bilewicz, w druku).

3. Ryzyko powstania silnej ekstremistycznej formacji typu neo-faszystowskiego wymagałoby znacznej popularności postaw skrajnie prawicowych i dyskryminacyjnych wśród młodzieży. W Polsce postawy uprzedzone są silnie skorelowane z wiekiem - u osób młodszych są stosunkowo rzadsze niż wśród starszych Polaków. Główną bazą społeczną Jobbiku są osoby młode, świeckie i stosunkowo zamożne (por. ryc. 7 i 8). W Polsce (podobnie jak w większości państw zachodnioeuropejskich) w grupie tej postawy uprzedzone są stosunkowo mało rozpowszechnione.

Ryc. 7. Miesięczne dochody w elektoratach węgierskich partii politycznych (badanie TARKI PCI, Kreko, 2011). Czerwonym słupkiem zaznaczono skrajnie prawicową partię Jobbik.

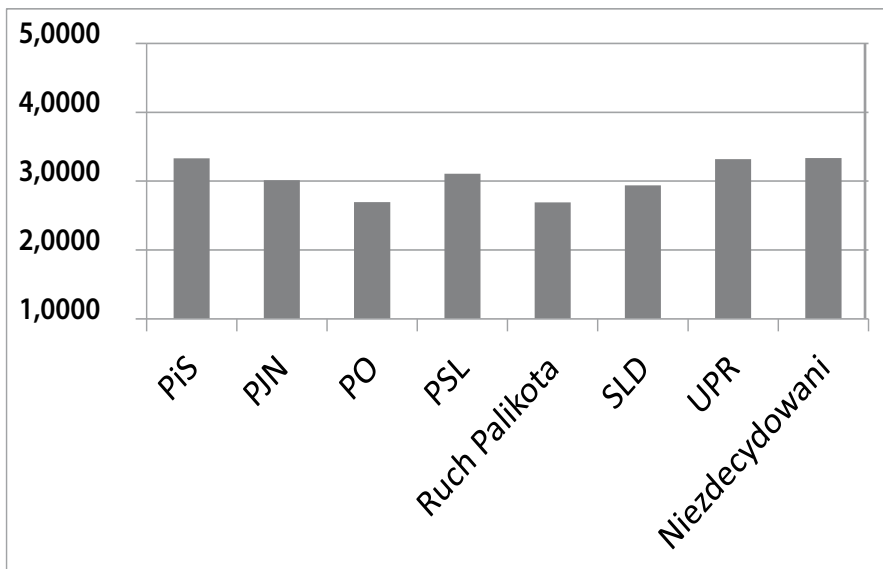

Ryc. 8. Odsetek osób młodych (w wieku 18-35 lat) w elektoratach węgierskich partii politycznych (badanie TARKI PCI, Kreko, 2011). Czerwonym słupkiem zaznaczono skrajnie prawicową partię Jobbik.

4. W Polsce jest rozpowszechnione w znacznym stopniu spiskowe myślenie o polityce (ryc. 9 i 10). Istnieje też powszechna skłonność do poszukiwania przyczyn problemów ekonomicznych w spiskach oraz postrzegania konkretnych grup etnicznych (Żydów) jako spiskujących. To skojarzenie problemów ekonomicznych z konkretną grupą etniczną daje potencjał do wykorzystywania retoryki antysemickiej w czasie ewentualnego kryzysu. Co więcej, myślenie spiskowe o polityce rozpowszechnione jest u osób politycznie niezdecydowanych (ryc. 10) - zatem stanowiąc one mogą potencjalny elektorat partii ekstremistycznej.

Ryc. 9. Myślenie spiskowe o polityce w Polsce (wyniki badania CBU przeprowadzonego jesienią 2011). Średnie poziomy wskaźnik dla próby ogólnopolskiej (1 = zdecydowanie się nie zgadzam, 5 = zdecydowanie się zgadzam).

Ryc. 10. Rozpowszechnienie myślenia spiskowego o polityce w elektoratach poszczególnych partii politycznych w Polsce (wyniki badania CBU przeprowadzonego jesienią 2011). Średnie poziomy wskaźników dla elektoratów poszczególnych partii oraz osób niezdecydowanych (1 = zdecydowanie się nie zgadzam, 5 = zdecydowanie się zgadzam).

Pozwalamy, żeby na ulicach miast demokratycznych krajów, w imię swobód demokratycznych odbywały się parady nienawiści i nietolerancji. To zły znak. I to nie jest demokracja, bo demokracja nie polega na przyzwoleniu na zło, nawet najmniejsze, bo ono nie wiadomo kiedy może urosnąć.

Marek Edelman

Od kwietnia 2012r. do kwietnia 2013r. Stowarzyszenie Otwarta Rzeczpospolita realizuje projekt, poświęcony problematyce organizacji i ruchów skrajnych obecnych w demokratycznych państwach i społeczeństwach, finansowany ze środków Trust for Civil Society in Central and Eastern Europe. Podjęcie tej problematyki wydaje się w świetle obserwowanych w ostatnim czasie wydarzeń, konieczne i coraz bardziej naglące. Aktywność grup skrajnych, radykalnych, postępujących się nie tylko nienawistną retoryką, lecz również podejmujących działania sprzeczne z zasadami i duchem demokracji, narasta w wielu państwach europejskich. Polska nie jest wolna od tej niepokojącej tendencji, a naszym zadaniem i obowiązkiem jest podjęcie jak najszerszych działań na rzecz jej zahamowania. Badania prowadzone w ramach projektu będą zatem w szczególności nastawione na opisanie postaci i skali występowania takich ruchów i organizacji w Polsce oraz w wybranych państwach europejskich, ocenę dotychczasowych metod przeciwdziałania im, jak również określenie sposobów zwiększenia ich skuteczności.